

DIYANET
İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DERGİSİ

DİNİ, AHLAKİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

1. Cilt

Kasım 1962

6. Sayı

KUR'AN VE KADER

—I—

Yazan : Namık Zeki ARAL

Allah'dan başka ilâh yoktur ve Hazret-i Muhammed Allah'ın peygamberidir, diye îman eden; yâni bu iki kazıyyeyi kalbiyle tasdik edip lisâniyle ikrâr eden herkes Müslümandır. Biz de o kimseyi Müslüman tanımakla mükellefiz. Fakat Allah'ın birliğini ve Hazret-i Muhammed'in peygamberliğini tasdik ve ikrar Müslümanlığın asgarî şartıdır ki bununla kalmanın ne Müslümanım diyen kimseye, ne de mensup olduğu İslâm câmiasına bir faydası vardır. Müslümanlık amel de ister : namaz, oruç, zekât, hac gibi. Müslümanlık îmanda daha başka şeyler de arar : Müslümanım, diyen kimse Allah'a îman ettiği kadar, Allah'ın meleklerine; kitaplarına (Kur'ân'dan başkaca Tevrât'a, Zebûr'a, İncîl'e); Hazret-i Muhammed'den evvel gelmiş geçmiş peygamberlere; kıyamet gününe; kader'e, yâni hayır şer her ne olursa hepsinin Allah'dan geldiğine inanmakla mükelleftir.

Biz burada sâdece kader meselesi üzerinde duracağız. Ötekilerle hiç meşgûl olmayacağız. Kader meselesi nedir? Yalnız İslâm dini sâliklerini değil, fakat her zamanda ve her mekânda bütün mütefekkir insâniyet âlemini işgâl etmiş olan bu meselenin kitâbımız Kur'ân'da nasıl vaz edilmiş olduğuna geçmezden mukaddem kader'in dilimizde lûgat mânâsını araştıralım.

✱

Kader'e lûgat : «takdîr», «kısmet», «baht» ve «alın yazısı» karşılıklarını verir. Ve halk lisânında daha ziyade bu son mukabil mânâsiyle kullanılır. Önüne geçemediğimiz, geçemeyeceğimiz herhangi bir hâdis, daha doğrusu küçük büyük herhangi bir felâket veya musîbet karşısında :

— Ne diyelim, alın yazımız bu imiş; oturup katlanmaktan başka elden ne gelir? der ve arkasından hemen tevekkül gösteririz.

Bizler daha dünyaya gelmezden evvel ömrümüz boyunca geçireceğimiz hayat hakkında iyi veya kötü alınımıza her ne yazılmış ise ancak ve ancak onu görüp yaşayacağımıza ve ezelde takdîr edilmiş olan bu hayatın şeklini ve seyrini değiştirmeye bizim için imkân bulunmadığına inanmayı ve bu inanma ile o alın yazısına tevekkül eylemeyi tazammun eden şu yukarıki düşünce tarzının Fransızcası Fatalisme'dir. Fatalisme mezhebi bütün hâdiseleri tabiat fevkinde bir tek sebebe bağlar ve o sebebin tesîri altında bir daha değişmemek üzere evvelden, ezelden taayyün et-

miş olduklarına itikad eder. (Fatalisme tâbirinin lisânımızdaki mukabilî «Cebriyye» dir).

Fatalisme denilince garpte bugün dahi evvelâ akla İslâm dîni ile Müslüman milletler gelir ve İslâm memleketlerinin ileri memleketlere nazaran bugünkü perişan halinde fatalizm'in de belki en birinci âmil olduğu düşünülür. Bu düşünce yalnız garp âlemine mahsus olmayıp bizzat Müslüman câmiamızda da İslâm dîninin böyle düşünmeyi âmir olduğuna kaail olanlar eksik olmamıştır ve bugün de eksik değildir. Hele kader meselesi mevzû-i bahs olurken hayr'ın yanı başında şerr'in de Allah adıyla tâziz ve takdîs olunan bir Varlık'dan sudûr etmesine, sudûr edebilmesine hiç akıl erdirilemez ve akıl erdirebilenlere de hayret olunur.

Fatalizm insanda cüz'î irâde (Libre arbitre) nin vücûdunu kabûl etmez. Her şeyi o mâfevkattabîa mutlak kudrete, —Müslümanlık mevzû-î bahs oldukça da — Kaadir-i Mutlak Allah'ın irâdesine, münhasıran bu ilâhî irâdeye bağlar. Her şey hasren tabiat üstünde bir kuvvetin tesîrine veya Allah'ın irâdesine tâbi olup hâdiselerde cüz'î iradenin, insan irâdesinin hiç bir tesîri bulunmadığı esâsı kabûl edilince, insan denilen mah-lûkta mes'ûliyet aramaya da bittabî mahal ve imkân kalmaz ve kalmamak iktizâ eder.

İslâm'ın kitabı Kur'ân'dır. Kur'ân Müslümanlara fatalizm'i öteki adıyla cebriyyeyi tebliğ etmiş olmaktan uzaktır. Kur'ân'ın, hiç değilse insanlara fiillerinden dolayı mes'ûliyet tahmîl eder bir kitap olması bunun başlı başına bir delili görülmek lâzım gelir, denilebilir. Kader mevzû-unda Kur'ân ne der?

Kur'ân gerçi kâinatta her hâdiseyi ilâhî irâdeye bağlar; kader işte budur. Şu kadar ki yine Kur'ân hâdiselerde insan irâdesine de muhakkak ki bir yer bırakır; cüz'î irâde dediğimiz de işte budur.

İlâhî irade ile cüz'î irâdeye misaller : Tuz su içine düştü mü mutlaka erir. İlâhî irade veya kader budur. Bu kaderi biz değiştiremeyiz. Fakat tuzu su içine atıp eritmek veya eritmemek bizim elimizdedir. Cüz'î irade dediğimiz de budur. Tuzu suyun içine atmakla veya atmamakla o «Kader» in tesîrinden kendimizi uzak tutmak veya tutmamak da bizim elimizdedir.

Şimdi yine Kur'âna gelelim.

A. — Kur'ân'da İlâhî irade veya kader. — Kur'ân'da İlâhî irade ile veya kader ile veya takdir ile ne kastedilmiştir? Müsbet ilimler bugün tabîatte cârî veya hâkim olan kanunlardan bahsederken ne kastediyorsa

Kur'ân da ilâhî irade ile veya kader ile veya takdîr ile onu murâd eder. Meselâ Yâsin sûresindeki 38 inci şu âyet :

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

— Elmalılı merhûm'un tercemesi : Güneş de kendisine mahsus bir müstakar için cereyan ediyor. O işte O Azîz-i Alîm'in takdîridir». Güneşin kendi etrafında, kendi mihveri etrafında döndüğünü bildiren bu âyet — günün veya müsbet ilimlerin ifade tarzına göre — bir tabîat kanûnundan bahsediyor ki bu kanun Kur'ân'ın lisânında Kaadir-i mutlak ve Alîm-i mutlak olan Allah'ın irâdesinden, kaderinden, takdîrinden başka bir şey değildir. «Biz her şeyi bir kaderle halkettik. Emrimiz de başka değil, birdir, bir göz açıp kapayışı gibidir. — Kamer sûresi, âyet 49 ve 50». — «Allah'ın emri kader'dir, kader olmuştur. — Ahzâb sûresi, âyet 38.» «Kanun» ların veya «hâdise» lerin Kur'ân'da adı «âyet» veya «sünnet» gibi tâbirlerle de beyan olunur. Meselâ Rûm sûresinde (20—23) : Allah'ın insanları topraktan halketmesi; insanların yeryüzünde dağılıp yayılması; kadın ve erkek arasındaki meyil ve mücâneset; insanlar arasındaki meveddet ve merhamet; göklerin ve yerin yaratılması; insanlar arasında renk ve lisan farklılığı; gece ve gündüz insanların uyku uyuması; insanların rızık ve maîset arkasından koşması... işte bunların hepsi «Allah'ın âyetlerindedir», denilirken fıtrata, hilkate ait kanunlardan başka şeyler kastedilmiş değildir. (Yine meselâ Câsiye sûresinin üçüncüden itibâren birbirini tâkib eden âyetlerini okuyunuz).

Kanun tâbîrini bizler bugün : Hâdiseler arasında zarûrî râbitalardır, diye târif ederek bunların değişmez bir mâhiyeti hâiz olduğunu anlatırız. Kur'ân da Allah'ın irâdesi, emri demek olan bu «kanun» lardaki değişmezliği pek çok yerlerinde söyler ve tekrâr eder : Bizim âdetimizde değişiklik bulamazsın (İsrâ 77). — Rabbimizin vaadi muhakkak fiil ve sübût sâhasına çıkar (İsrâ 108). — Allah'ın sünneti değişiklikten masundur (Fâtır 43). — Allah'ın sünneti aslâ tebeddül etmez (Fetih 23.) — Allah'ın sünneti için değişiklik yoktur (Ahzâb 62). Bu ve emsâli âyetler hep Allah'ın sünnetinde, âdetinde, emrinde yâni kanûnunda, kaderinde değişiklik olmadığını bildirirler. Kur'ân'da zikri geçen kanunların yalnız insan hâricindeki tabîate değil, aynı zamanda insana ait olduğu da hatırdan uzak tutulmamalıdır. Kur'ân âyetler derken bunları yalnız «âfâk» a, yâni insan hâricindeki eşyâya münhasır tutmaz; «enfüs» i de, yâni insanın kendini de şümûlü içine aldığı bildirir (Fussilet 53). Kur'ân insanın «ahsen-i takvim» üzere yaratılmış ve şu kadar ki sonradan «esfel-i sâfilîn» e atılmış olduğunu (Tin— 4 ve 5), haber verir. İnsanı «zaîf», «yeûs», «kefûr», «zalûm», «keffâr», «acûl», «katûr»,.. gibi sıfatlarla (zayıf, ça-

buk ye'se kapılır, nankör, zâlim, mübâlağa ile kâfir, aceleci, hasîs gibi sıfatlarla) tavsîf ederek beşer fitratının zayıf taraflarını insanların gözü önüne koyar.

Kur'ân'da insanlar arası mücâdeleye dair işâretler vardır (Bakara 36 ve 38. — A'raf 24 ve 25). Kur'ân, tabiatte gördüğümüz ıstıfa'dan rahatlıkla bahseder (Şems 9 ve 10, — Enbiyâ 11 ve 105. — Nûr 55). İnsanlar arasındaki musavatsızlık hakkında Kur'ân'ın âyetleri saymakla bitmez (Bakara 212; 247; 261. — Âli İmran 26 ve 27. — En'âm 165. — Raad 26. — Nahl 71. — Rûm 37). Bütün bunlar Kur'ân'da dile getirilen kanunlardır.

İşte bütün kanunlar veya hâdiseler üzerine Kur'ân insanların veya mü'minlerin dikkatini çekerken «kanun» ların değişmez olduğunu ihtâr etmekle beraber insanda cüz'î irâdenin meslûbiyetine dair hiç bir şeyden bahsetmez. Fiillerinden dolayı onların üzerinden mes'ûliyeti aslâ ref' etmez.

(Devamı var)

TEFSİR SAHASINDA İSRÂİLİYYÂTA KISA BİR BAKIŞ

— I —

Dr. İsmail CERRAHOĞLU

İsrâiliyyât kelimesinin müfredi isrâiliyye'dir. Yahudi kelimesi bundan daha umumidir. Bu bakımdan her İsrailî, yahudi olduğu halde her yahudi İsrailî neseb sayılamaz. Biz bu kelimenin etimolojisi üzerinde durmayıp, onun İslâmiyet'te kullanıldığı manayı anlamaya çalışacağız. İsrâiliyyât denince, yahudilikten İslâma nakledilen şeyler kastedildiği gibi, bu kelimenin muhtevası içine diğer dinlerden nakledilen şeyler de girer. Fakat daha ziyade yahudî haberler İslâma girdiğinden, bu kelimenin buraya tahsisi uygun düşmüştür. (1)

Kur'ân-ı Kerîm; kültür bakımından gelişmemiş, saf ve berrak semaları gibi saf ve berrak bir zihne sahip olan Araplara nâzil olmuştu. Onların zihinleri, kültür bakımından terakki etmiş milletlerin kafalarını karıştıran, dinî ve felsefî ceryanlardan hiçbirleriyle karışmamıştı. İşte Kur'ân böyle saf, hatta zihinleri boş diyebileceğimiz bir câmiaya nâzil olmuş ve ilk günden itibaren, olduğu gibi kabul edilmişti. Bu bakımdan

(1) Es-Seyyid Ahmed Halil, Neş'etu't-Tefsir fi'l-Kutubi'l-Mukaddeseti ve'l-Kur'ân, s. 37. İskenderiye 1373/1954.